

Вікторія КОВАЛЬЧУК

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
victoriakovalchuk3105@gmail.com

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА ЯК ФОРМА ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Позакласна робота є важливою ланкою в сучасному освітньому процесі. Узагальнивши погляди науковців і методистів, О. Шевчук тлумачить «позакласну роботу як систему різноманітних організаційних форм і видів діяльності, що проводиться в позаурочний час у сфері шкільного освітнього середовища та відкриває додаткові можливості для розвитку творчих здібностей учнів» [2, с. 240].

У контексті модернізації змісту профільної шкільної освіти актуалізується позакласна робота на матеріалі літератури рідного краю (ЛРК) як важливий чинник формування культурної пам'яті, національної ідентичності та читацької компетентності старшокласників. Попри задекларовану присутність ЛРК в чинних навчальних програмах, її вивчення часто має фрагментарний характер і обмежується мінімальною кількістю годин. За таких умов позакласна робота з української літератури стає важливим компенсаторним і водночас перспективним простором для системного, творчого та особистісно значущого опрацювання творчості письменників-земляків.

Література Волині вирізняється жанровою та стильовою багатогранністю. Основні тематичні горизонти волинського тексту: образ Волині як духовно-історичного простору, Луцька – як культурного та історичного центру регіону, а також природи Волині як сакрального й естетично значущого чинника художньої рефлексії. Саме ці образні пласти є продуктивними для аналізу в позакласній роботі, оскільки сприяють розвитку образного мислення й інтерпретаційних умінь старшокласників.

Ефективними формами позакласної роботи з використанням ЛРК вважаємо індивідуальні та гурткові види діяльності, які спрямовані на активізацію читацької та творчої діяльності учнів, розвиток їхніх дослідницьких і комунікативних умінь, а також формування ціннісного ставлення до літературної й культурної спадщини Волині.

В умовах профільної школи індивідуальна форма позакласної роботи є пріоритетною для навчання обдарованих учнів, які виявляють стійкий інтерес до літератури, дослідницької діяльності й творчого письма. Саме ЛРК створює сприятливі умови для такої роботи, оскільки дозволяє поєднувати академічний аналіз із особистісним переживанням художнього тексту.

Індивідуальна робота може реалізовуватися через: підготовку дослідницьких робіт про творчість письменників Волині; аналіз символіки

ключових образів (природніх і культурних); зіставлення регіональних текстів із творами загальноукраїнського канону; написання есе та літературно-критичних розвідок; участь у конкурсах, конференціях, роботі МАН.

Показовою є тематика дослідницьких робіт Волинського відділення МАН: Луцький замок у поетичному просторі України (2022); Лексико-семантичний аналіз художньо-виражальних засобів оповідань збірки С. Кордунової «За чужою волею» (2023); Художній світ Лукаша Назарчука (на основі збірки «Моя невінчана любов») (2025); Реалізація архетипу батьківщини у творчості сучасних волинських авторів (2025); «Український дитячий театр» Олени Пчілки: перспективи в сучасному культурному просторі (2025). Такі теми відповідають віковим особливостям старшокласників і сприяють формуванню навичок наукового мислення.

Індивідуальна позакласна робота з обдарованими учнями вимагає від учителя ролі наукового керівника, наставника, консультанта. Вона передбачає добір складнішого текстового матеріалу, залучення міждисциплінарних зв'язків (історія, культурологія, етнологія), що відповідає вимогам профільної освіти.

Література рідного краю постає не лише засобом формування локальної ідентичності та усвідомлення культурної причетності до певного регіону, а й ефективним інструментом розвитку творчого потенціалу молоді. Через звернення до близького, впізнаваного простору ЛРК допомагає учням відчувати, що національна культура не є абстрактною чи віддаленою, а вкорінена в конкретній місцевості, де вони живуть, навчаються й зростають. Усвідомлення того, що саме цей край уже породив або може породити видатних митців, створює психологічно сприятливі умови для творчого самовираження.

Найбільш важливими для позакласної роботи з літератури, спрямованої на розвиток творчих здібностей і літературних обдарувань учнів, на думку дослідників, є такі її особливості:

- здійснюється у вільний від основного навчання час;
- добровільність, ініціативність і активність усіх учасників;
- відсутність жорсткої регламентації й обов'язкового результату, примусу й системи оцінок;
- вільний вибір напрямів, видів, форм діяльності, можливість урізноманітнювати зміст, методи і форми навчально-виховної роботи, використовувати інноваційні методики (ігрові, творчі, проектні, проблемно-пошукові тощо);
- акцент на організації різних форм творчої діяльності, які мають переважно практичну спрямованість, а не на пояснювально-інформаційному способі навчання;
- гнучкість і варіативність позакласної роботи, орієнтація на розвиток творчих здібностей, пізнавальних інтересів, індивідуальних задатків і нахилів учнів, а не реалізацію освітніх стандартів;
- більша відкритість, безпосередність і неформальність спілкування;
- можливість вільного самовизначення й самореалізації особистості;

– практично-діяльнісне спрямування позакласної роботи та її проведення на засадах особистісно зорієнтованого підходу [1, с. 188–189].

У методичному вимірі заняття з ЛРК відкривають широкі можливості для реалізації різних типів творчості. Насамперед ідеться про власне письменницьку діяльність (створення поетичних і прозових текстів, есеїв, мініатюр, краєзнавчих нарисів), дослідницьку активність (елементи літературознавчого й краєзнавчого аналізу, робота з локальними джерелами, підготовка повідомлень і мініпроектів), а також організаторську та комунікативну творчість, що реалізується через підготовку й проведення тематичних заходів.

Важливе місце в системі позакласної роботи посідає літературний гурток, який об'єднує зацікавлених учнів і забезпечує умови для колективного пізнання та творчої взаємодії. Гурткова робота з літератури рідного краю в профільній школі має бути зорієнтована не лише на репродуктивне засвоєння інформації, а на активну діяльність учнів. Зміст гурткової роботи на матеріалі Волині може включати: тематичні засідання («Образ Волині в художньому слові», «Ліс як символ у творах волинських письменників»); літературні читання й обговорення творів письменників-земляків; підготовку літературних композицій, вечорів пам'яті; створення творчих проєктів (літературна мапа Волині, електронний альманах); екскурсії до музеїв, пам'ятних місць, зустрічі з сучасними авторами.

Гурткова діяльність сприяє формуванню в учнів умінь публічного виступу, аргументації власної позиції, толерантного ведення дискусії. Найбільшої ефективності позакласна робота з літератури рідного краю досягає за умови поєднання індивідуальної та гурткової форм. Обдаровані учні можуть виступати ініціаторами гурткових заходів, модераторами дискусій, авторами дослідницьких матеріалів, що сприяє розвитку їхнього лідерського потенціалу.

Так, індивідуальне дослідження образу Світязя (замку Любарта, Луцька тощо) у текстах волинських авторів може бути представлено у формі доповіді на гуртковому засіданні, а згодом перерости у колективний проєкт – створення тематичного збірника або мультимедійної презентації. Така інтеграція форм роботи відповідає сучасним вимогам профільної освіти й сприяє формуванню цілісного освітнього досвіду учнів.

Отже, позакласна робота з української літератури в умовах профільної школи є важливим чинником поглибленого вивчення літератури рідного краю. На регіональному матеріалі вона набуває особливої цінності, оскільки дозволяє осмислити локальні художні образи як складники загальнонаціонального культурного простору. Індивідуальна робота з обдарованими учнями та гурткова діяльність з зацікавленими школярами створюють умови для розвитку читацької, дослідницької й творчої компетентностей, формування культурної і громадянської самосвідомості старшокласників.

Список використаних джерел

1. Полякова І., Жиденко Т., Голобородько О. Сучасний стан організації позакласної роботи з української літератури в ЗЗСО. *Науковий збірник «InterConf»*. 2023. (157). С. 187–190.
2. Шевчук О. Позакласна робота з української літератури як складова професійно-педагогічної діяльності вчителя-словесника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 21 (31). С. 237–241.